

Имајући у виду тему данашњих округлог стола нећу детаљније говорити о погрешности економског курса реформи у Србији, нити о алтернативном предлогу кога сам на почетку реформи (од 2000. године) предлагао, али ћу само подсетити да се прихваћени програм реформи у Србији базирао на такозваном «Вашингтонском консензусу», и ако су тада била добро позната негативна искуства земаља које су га примењивале 90-их година ХХ

ве ка. Радило се наиме о једном неолибералном програму радикалних економских реформи (развијеном од стране ММФ-а, Светске банке и администрације САД – Министарства финансија и USAID

- а) чији су основни елементи: стабилизација, либерализација и приватизација, а који у својој суштини представља кодификован програм економског неоколонијализма.

(Детаљније у мојој књизи:

«Вашингтонски консензус – кодификовани програм економског неоколонијализма»)

Економске реформе у Србији реализовали су од 2000. године до данас скоро исти људи (Ђелић, Влаховић, Лабус, Динкић, Јелашић...) који су у почетку били «независних економских експерата», а касније истакнути чланови Демократске странке и странке Г17 плус.

Уместо да се посвете изградњи адекватне институционалне инфраструктуре за тржишну привреду, успостављењу владавине права и стварању оптималних услови за конкуренцију, наши реформатори су акценат ставили на стабилизацију, либерализацију и приватизацију.

Стабилизацију су, углавном, свели на политику прецењеног курса динара која »поскупљује« домаћу робу на иностраном тржишту и дестимулише извоз, а подстиче увоз пошто страна роба постаје »јефтинија«. У таквој ситуацији скоро да било какав извоз постаје нерентабилан, а увоз економски веома атрактиван, што доводи до раста спољнотрговинског дефицита (који је само у 2007. години износио скоро 10 милијарди долара и био већи од укупног извоза) и »гушења« домаће производње.

Радикалном либерализацијом која је спроведена одмах на почетку ДОС-ове власти допринела је додатном »гушењу«
домаће производње пошто је просечна увозна царинска стопа сведена на једноцифрену, а укинута су и готово сва ванцаринска ограничења.

Стабилизација и либерализација, како су спровођене у Србији, довели су до »гушењем«
домаће производње и обарања вредност наших предузећа која, у условима масовне приватизације, прелазе у руке нових власника по изузетно ниским ценама, па су, једним делом, у праву и они који говоре о распродаји државне имовине. Поред тога, наши реформатори су се определили за модел приватизације продајом у коме се остварени приходи, углавном, не користе за привредни развој него за текућу буџетску потрошњу.

Где смо данас после 7 година реформи?

И поред погрешно одабраног модела реформисања српске привреде, економска ситуација у Србији, на први – површан – поглед, не изгледа тако лоша (имамо раст бруто домаћег производа, а и реала примања запослених расту).

Раст бруто домаћег производа (БДП), према подацима Републичког завода за статистику, кретао се у периоду 2001-2007. година у распону од 2,5 до 8,4% годишње што је на нивоу просека других земаља у транзицији. Према подацима Европске банке за обнову и развој, у периоду 2000-2007. година, од 29 земаља у транзицији – 14 земаља је имало већи, а 3 земље сличан раст БДП као Србија.

Овакав раст БДП Србије у наведеном периоду више је него скроман ако се има у виду чињеница да је Србија кренула са изузетно ниске статистичке основе, јер се њен БДП у току 90-им годинама више него преполовио (због распада земље, огромних издатака везаних за ратове вођене у окружењу, прихват стотина хиљада избеглица, уништене привреде економским санкцијама, хиперинфлацијом, НАТО агресијом итд.), те да је Србија у последњих непуних седам година (од 2001. до октобра 2007. године) забележила прилив од преко 50 милијарде долара само по основу, приватизационих прихода (18 милијарди), нових задуживања у иностранству (12,5 милијарди) и текућих трансфера (21,3 милијарди).

Поред тога, и сама структура раста БДП-а за прва три квартала 2007. године, показује да су у расту од 7,2% са чак 5,6% процентних поена учествовали сектори трговине (раст од 18,1%), саобраћаја (20%) и финансијског посредовања (24,2%) – сектори који се по својој природи на јављају моторима раста и самим тим не обезбеђују стабилан дугорочан и одржив економски раст. Циник би рекао: мада је домаћа производња добрим делом «угушена», БДП расте из године у годину јер велике количине увозних роба треба довести (раст саобраћаја), продати (раст трговине), а становништву масовно одобравати кредите да би се увозна роба могла куповати (раст финансијског сектора).

Раст реалних примања запослених заснован је на великим девизним приливима који се (уместо у развој) усмеравају у потрошњу, а што је на дужи рок неодрживо. У свим годинама од 2001. потрошња је у Србији већа од БДП (једноставно речено више трошимо него што стварамо). Тако је у 2006. години потрошња била за 35% већа од БДП. Таква ситуација може да се настави и следећих неколико година (преостаје још продаја Телекома, ЕПС-а, НИС-а, Галенике, ЈАТ-а, Аеродрома, осигуравајућих кућа, војне имовине ...), а онда наступа период када се неће имати шта продавати.

На саветовању Научног друштва економиста 2003. године осврнуо сам се на констатацију тадашњег гувернера, госпође Кори Удовички, да је тешко објаснити незадовољство грађана нивоом стандарда, и да су очекивања грађана нереална, јер је потрошња у Србији већа од БДП. Тада сам рекао: *« Мислим да се проблем не налази у нереалним очекивањима, те да је народ свестан да се и не живи тако лоше када види да у земљи све »стоји«.* *Незадовољство је изазвано, пре свега, тиме што народ вид и да се власт понаша као сеоски бећар који ништа озбиљно не ради и живи од тога што ра с продаје своју очевину и задужује се код комшија и јасно му је чему то води. »* (Видети часопис: Економски анали 12/03)

Проблем наших реформатора састоји се и у томе што они не схватају да се развој не може подстаћи већом потрошњом, поготово не потрошњом роба из увоза, као што је то случај у Србији. Искуство земаља које су успешно модернизовале своје привреде показује да су они радили супротно – подстицали су штедњу. Један од важни ји х елемената успешног развоја Јапана (после Другог светског рата) и земаља Југоисточне Азије (последњих деценија) јесте стратегије развоја која се ослањала на марљивост грађана, малу личну и заједничку потрошњу и високу стопу штедње. Поред тога, раст се поспешивао и подцењивањем вредности домаћег новца, заштитом домаћих произвођача, добрим образовним системом и постизање консензуса кроз препознавање колективног интереса. Сличним моделом развоја Кина последње две деценије 85% инвестиција финансира из домаће штедње (15% отпада на стране инвестиције) и константно бележи

двоцифрене годишње стопе раста.

Али у Србији « мали интерес да подстичу штедњу имају овдашњи реформатори и мисионари. Повећање штедње код сиромашног и у свему потребитог народа не може се извести без јачања националног духа, без крупне државне визије, без снажења националног самопоуздања. Дакле, без неког облика национализма, А српски национализам је кључни баук у идеологији овдашњих реформатора и мисионара, као што је борба против њега кључни разлог њиховог постојања.» (Слободан Антонић: Елита, грађанство и слаба држава) О каквој државној визији и снажењу националног самопоуздања може да се говори када први на изборној листи «За европску Србију – Борис Тадић» - проф. др Драгољуб Мићуновић, у интервјуу листу *Политика* (23.март 2007) каже да

«Никакав завет предака, никаква обавеза за потомство не могу да оправдају то што ће човек протрачити свој живот онако како траже преци или онако како он мисли да ће тражити потомци. Ми немамо право ни због чега, понављам, ни због чега, да људима угрожавамо нормалан, сигуран, бољи живот.» «Цела историја је саздана на неправдама, увек су јачи тлачили слабије... Ми смо суочени са тим прагматизмом великих сила или прагматизмом моћи који је у стању да наметне међународне односе.»

Значајнију штедњу у Србији тешко је и очекивати због чињенице да је, према званичним подацима Републичког завода за статистику, број запослених данас мањи него пре седам година (многа предузећа су угашена, а мало нових је отворено) и дошло је и до огромног пораста распона у висини примања запослених.

Да се не позивам поново на искуство азијатских земаља подсетићу на искуство Словеније - најуспешније земље у транзицији и цитирати креаторе њихових изузетно успешних економских реформи.

Проф. др Иван Рибникар: «Најва жнија ствар у транзицији је да се не дозволи да пропадне ниједно предузеће чији се проблеми могу решити. У Словенији је, на пример, пропало врло мало предузећа. Једна је логика да се све почисти као да ништа не ваља па да се онда креће из почетка. То је погрешно. Словенија је спашавала све што се спасти могло. Спровели смо санацију банака. Делом су предузећа опстала преко банака, а делом добијали средства директно (од државе). Ако пустите да пропадне све што мислите да не вреди, онда ће мало шта остати. Уколико би после тога пропадања наступила јака предузетничка инцијатива то би било добро. Но, то слабо иде. »

Проф. др Јоже Менцигер: «Ја само тврдим: продај што мораш и не продај ништа што није неопходно. Противим се идеализовању и идеологизацији страних инвестиција. Дакле, не видим зашто би било толико добро да сељак прода имање. Стране инвестиције су махом продаја домаћих фирми. Ти продајеш, а они купују најбоље фирме. И ако купљена фирма улази у мултинационалну, она постаје много ефикаснија, а истовремено се њена веза са осталом домаћом привредом смањује. Но она је ефикаснија као карика у мултинационалки која убире користи од повећања ефикасности. С наше стране ограничење страним инвестицијама постављено је Законом о приватизацији који је делимично направио предузећа приватним али са већинским власништвом инсајдера, значи радника и менаџера.»

Вратимо се стању у коме се српска привреда данас налази.

Ма колико то на први поглед изгледало парадоксално, стање српске привреде је данас теже него 2000. године, и то не само што је, у међувремену, држава (рас)продала огромну имовину, додатно се задужила у иностранству и по тој основи огроман прилив девизних средства усмерила, пре свега, у текућу потрошњу, без значајнијег ефекта на привредни раст. Разлог томе налази се и у следећем. Прво, после пада једног неуспешног режима постојала је велика народна енергија која се могла каналисати ка истинској модернизацији Србије, а коју је тешко спровести уколико се за њ у не може да придобије велики део сопствених грађана који ће бити убеђен да се реформе спроведе у њиховом интересу . Друго, крај XX и почетак XXI века био је период динамичне светске економске коњуктуре и експанзије, а сада се светска привреда налази у озбиљној рецесији, што ће се неповољно одразити и на српску привреду. И треће, погрешном политиком транзиције не само да је пропуштено драгоцене време него су учињена и озбиљна погоршања у многим сегментима наше привреде.

Ситуација се сада, на почетку осме године реформисања српске привреде, додатно компликује због признавања, једнострано проглашене независности, Косова од стране великог броја земаља ЕУ као и застоја у преговорима о потписивању Споразума о стабилизацији и придруживању.

У таквој ситуацији ускоро у Србији предстоје парламентарни, покрајински и локални избори. Са чиме на њих излазе „ проевропске, демократске и реформске» снаге (како воле да себе назива блок окупљен око Демократске странке и Г 17 плус) ?

Логично би било очекивати да «проевропске, реформске и демократске» снаге на изборе излазе са подношењем рачуна шта су оне учиниле у модернизацији Србије, за седам година колико су на власти, те да им грађани на бази постигнутих резултата поново укажу поверење. Уместо да истакну резултате своје успешне владавине они гласове грађана покушавају да задобију стварањем страха, односно тиме што ће бираче плашити катастрофом која је неминовна ако они изгубе власт.

Тако на недавно одржаној Конференцији о регионалном развоју, Божидар Ђелић, потпредседник одлазеће владе, каже: (*Политика*, 13.03.2008) да «*око милијарду евра инвестиција чека резултате избора, те уколико проевропске снаге победе, испунићемо циљ од три милијарде евра, добићемо статус кандидата за Европску унију. У супротном чека нас самоизолација и смањење нивоа инвестиција.*»

Колико су ова упозорења реална?

Нагласимо да су иностране компаније у последњих седам година, углавном, инвестирала у Србију кроз приватизацију купујући српска предузећа док је износ такозваних гринфилд инвестиција више него скроман, скоро не приметан.

За одлуку крупних компанија где да инвестирају своја средства није од пресудне важности карактер политичког система у некој земљи, односно да ли су на власти странке миљеници водећих земаља Европске уније и САД, већ пре свега, изграђена адекватна институционална инфраструктура за тржишну привреду, успостављена владавина права, обезбеђени оптимални услови за конкуренцију и, нарочито, створен подстицајан амбијент и сигурност инвестирања.

То се јасно види када се упореди Русију из времена Бориса Јелцина («прозападног и демократског» председника, како су га сви на Западу представљали и чији је он био љубимац) и Владимира Путина («ауторитарни националиста» какав епитет му дају на Западу). За време «прозападног и демократског» председника одлив капитала (углавном, нелегалан) из Русије износио је годишње на десетине (а по неким проценама и стотине) милијарди долара и земља је доведена на ивицу провалије, а за време «ауторитарног националисте» Владимира Путина Русија бележи стални раст прилива иностраних инвестиција (само у 2007. години он износи 80 милијарди) долара, а земља је за осам година његовог председниковања препорођена у сваком погледу.

Ових дана је «*Политика*» (09.04.2008) на насловној страни најавила свој ударни текст «*Жонглирање олимпијским круговима*»

са поднасловом, који гласи:

«Западне земље прете бојкотом Олимпијских игара због непоштовања људских права, али не прекидају исплативе економске везе са Кином».

Из напред наведених примера јасно је да победа једних или других на изборима аутоматски не значи повећање или смањење нових инвестиција. У исто време, веома је ризична безалтернативна позиција «проевропских, демократских реформских» снага по којима «*Европска унија нема алтернативу*». И народна мудрост нас учи да «сва јаја не треба држати само у једној кошари», а државничка мудрост налаже да се могући ризици умањују и стварањем више алтернатива. У том смислу Србија би морала да битније мења и своју досадашњу доста ригидну спољноекономску политику, и да (поготово сада када су кључне чланице ЕУ признале независно Косово), интензивира своју сарадњу са Русијом, Кином, Индијом, суседним и свим другим земљама где постоји обострани интерес за сарадњу.

Пре свега, у нашем је интересу да (без обзира на тренутне политичке односе) хармонизујемо законодавство са оним који постоји у Европској унији (та хармонизација је у Норвешкој – која није члан ЕУ – већа него у многим земљама чланицама) и да, пре свега, градим ефикасну инфраструктуру за тржишну привреду, обезбедимо владавину права, створимо оптималне услове за конкуренцију, те подстицајан амбијент и сигурност инвестирања. Истовремено јачање политичке и економске сарадње са Русијом, те примена у пракси потписаног договора о слободној трговини (уз евентуално проширење листе роба на који се бесцаринска трговина односи) обезбедио би Србији (због могућности бесцаринског извоза на огромно, брзо развијајуће платежно способно руско тржиште) значајне нове инвестиције, повећање запослених, привредни раст и дугорочно одржив пораст животног стандарда грађана. Нове инвестиције би сигурно добрим делом долазиле и из западноевропских земаља (и у време када политички односи међу нашим земљама нису задовољавајући) пошто, како сам то раније истицао, за одлуку крупних компанија где да инвестирају своја средства није од пресудне важности ко је на власти, него колико су та улагања исплатива и сигурна.

На крају рецимо да је поражавајуће да наши реформатори, после седам година колико су на власти, пред грађане не излазе уверени у своју победу због резултата досадашњег рада, него сада у паници од пораза на предстојећим изборима бираче плаше катастрофом која ће наступити уколико они и даље не остану на власти. Сама чињеница

Године изневерених очекивања

Пише: Јован Б. Душанић
петак, 18 април 2008 00:08

да, и после седам година, реформе нису прихваћене од огромне већине наших грађана је *de facto* критика начина на који су реформе спровођене али и најбоља потврда неуспешности оних који су те реформе реализовали.

Београд , 14.04.2008.

Текст излагања које је аутор одрзао у оквиру Округлог стола са темом: Економско стање и перспективе Србије. Организатор Центар за геостратешка истраживања, Београд, Међународни прес центар, 14.04.2008.